

O'QUVCHILARNING IJODIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK YONDASHUV

Abdullayeva Gulnora

Norin tumani MMTBga 38-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Davlat taraqqiyoti va jamiyat ravnaqi ko`p jihatdan uning intellektual potentsiali va shaxs taraqqiyoti bilan belgilanadi.

Chunki, ilmiy potentsiali yuqori darajada rivojlangan mamlakat barcha sohalarda doimo ilg`or bo`ladi. Vatanimiz kelajagi, islohotlarning taqdiri va ularning natijalari, xalqimizning bilim darajasi davr talabiga va taraqqiyotiga qanchalik mosligiga, qanday mutaxassislar etkazib berib, o`rnimizni egallashlariga bog`liqdir. Shuning uchun mamlakatimiz rahbariyati ta'lim tizimini tubdan isloh qilishga katta e'tibor qaratayapti. Shunga ko`ra, yuqori malakali xodimlar tayyorlash davlat siyosati darajasiga ko`tarilmoqda. Uzluksiz ta'limning faoliyat ko`rsatish tamoyillaridan biri, ta'limning ustuvorligi – uning rivojlanishining birinchi darajali ahamiyatga ega ekanligi, bilim, ta'lim va yuksak intellektning nufuzidir. Intellektual – so`zining lug`aviy ma'nosi aqliy jihatdan yetuklik, fahm-farosat, aql-idrok, zakovat, zukko, ya'ni zakovatli inson bo`lish demakdir. Aqliy taraqqiyotning nazariy va metodologik mohiyatini ochish uchun quyidagi tomonlarga alohida e'tibor qilamiz.

- 1) jahon psixologiyasi fanida aqliy taraqqiyotning o`rganilishi;
- 2) sobiq sovet psixologlari tadqiqotlarida aqliy taraqqiyot muammosi;
- 3) mamlakatimiz psixologlari tadqiqotlarida aqliy taraqqiyot masalasi;

Aqliy taraqqiyot juda ko'p psixologlarni qiziqtiradigan muhim masala bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun ham bu muammo ustida juda qiziqarli tadqiqotlar olib borilgan bo'lsada, biroq unga har xil yo'nalishdan turib yondashilgan. Shularni nazarda tutib, bu to'g'rida umumiy nuqtai nazar, umumiy mezon yuzasidan mulohaza yuritish mumkin emas. Shuningdek, aqliy taraqqiyotning tarkibiy qismlari bo'yicha ham xuddi shu fikrlarni bildirish o'rinlidir. Insonning aqliy taraqqiyotini o'rganish muammosi qadimgi davrlardanoq juda ko'p soha bilimdonlarining e'tiborini tortgan. Hatto, antik davr faylasuflari ham bu muammoga jiddiy yondashganlar. Antik davrning Platon va Aristotel kabi faylasuflari “aql” odam ruhining oliy, o'ziga xos bo'lagi bo'lib, olamni bilishning eng ma'qul yo'li deb hisoblashadi. Intellektning mohiyatini tushuntirishda fan olamida ikki xil yondashuv vujudga kelgan: 1. Birinchi guruh vakillarining qarashlaricha, intellektual xususiyatlar odamga tabiiy ravishda – nasliy yo'l bilan ota-onalari tomonidan beriladi. Odam onasidan aqlli yoki aqli zaif bo'lib tug'ilgan bo'ladi; 2. Ikkinchi guruh namoyandalari esa intellektni bola idrokining tezligi va tashqi qo'zg'atuvchilarga nisbatan bo'lgan munosabatidir – deb tushuntirganlar. “Aqliy zakovat va ruhiy-ma'naviy salohiyat – ma'rifatli insonning ikki qanotidir” Shunday ekan, insonning aqliy taraqqiyotini o'rganish uchun kechiktirib bo'lmaydigan amaliy ishlar olib borish maqsadga muvofiq. Ijtimoiy-tarixiy taraqqiyotning XIX asr oxirlariga kelib, psixologiya fanida intellektni o'rganishga alohida e'tibor berila boshlandi. Fransuz psixologi A.Bine intellektni tadqiq qilish bo'yicha dastlabki qadamni qo'ydi. T.Simon bilan birgalikda bolalar intellektining rivojlanish darajasini tadqiq qiluvchi testlarni ishlab chiqdi. XX asr boshlariga kelib, intellektni tadqiq qilish haqidagi A.Bine, T.Simonlardan keyin bir qator boshqa ko'rinishdagi testlar tizimi hamda mazkur mualliflar testlarining modifikatsiyalari vujudga keldi. Ular ichida amerikalik psixolog L.Termen tomonidan ishlab chiqilgan modifikatsiya alohida ahamiyatga ega. U o'z ishlarida F.Galtonning aqliy qobiliyatni genetik jihatdan shartlanganlik haqidagi nazariyasiga ko'proq murojaat qildi. Ularning metodi aqliy taraqqiyotning mezoni rolini o'ynashga imkoniyat yaratib beruvchi turkumlash ustida fikr yuritishni taqozo qiladi. Rus psixologi P.P.Blonskiy ta'limning bola aqliy taraqqiyotidagi rolga alohida e'tibor beradi. Shuning uchun o'quvchilarning aqliy rivojlanishi to'g'ridan-

to'g'ri maktab dasturi mazmuniga bog'liqligini ta'kidlaydi. “Bilimlar tafakkurni yanada umumiy va mavhum qilish bilan bir qatorda uni yanada yaqqollashtiradi. Bu esa tafakkurni yanada intizomli, yanada xatolardan saqlanadigan qiladi” deb tushuntiradi. Ta'limda tafakkurning bir vaqtning o'zida ikki yo'nalishga qarab, ya'ni mavhumdan yanada mavhumroqqa, yaqqoldan yanada yaqqolroq holatga o'sib o'tishini ko'rsatib o'tadi. Intellekt muammosini yoritishga Amerika psixologlari ham jiddiy ravishda yondashishgan. Biroq bu muammoni hal etishda ular boshqacharoq yo'l tutishadi, ya'ni asosan intellektning quyidagilarga bog'liqligi ta'kidlanadi: a) yoshga; b) jinsga, dunyoga kelish tartibiga; v) etnos, millat, elatlarga; g) oilaning ijtimoiy-iqtisodiy statusiga; d) otalarning ma'lumotlilikiga. Ta'lim-tarbiya tizimini tubdan o'zgartirish va barkamol insonni shakllantirish, ertangi taqdirimizni belgilab beruvchi dolzarb masalalardan biriga aylandi. Hayotga ziyarak ko'z bilan qaraydigan, teran fikrlovchi, mustaqil dunyoqarashga ega iqtidorli shaxslarni kamol toptirish va tarbiyalash davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Shuning uchun biz boshlang'ich sinf o'quvchilarini mustaqil fikrlovchi, aqliy jihatdan kamol toptirish lozimligini o'rganishga ahamiyat qaratamiz. Ta'limga psixologik tayyorgarlik deganda bolaning ob'yektiv va sub'yektiv jihatdan maktab talabiga, ta'limiga munosibligi nazarda tutiladi. U maktab ta'limiga avval psixologik jihatdan tayyorlanadi. Binobarin, uning psixikasi bilim olishga yetarli darajada rivojlanadi. Shu yoshdagi bola idrokining o'tkirligi, ravshanligi, sog'ligi, aniqligi, o'zining qiziquvchanligi, ishonuvchanligi, xotirasining kuchliligi, tafakkurning yorqinligi bilan boshqa yoshdagi bolalardan ajralib turadi. Lekin bolalarning hammasi bir xil emasligi sababli ular orasida muhim farqlar vujudga keladi. Ba'zi bola maktabga butun vujudi bilan talpinadi. O'qishga qancha qolganini uzluksiz sanaydi. O'quv ashyolarini oldinroq tayyorlab qo'yishga harakat qiladi. Boshqa bir bola esa maktabdan qat'iy voz kechishgacha borib yetadi. O'qishga salbiy munosabat ko'pincha kattalarning qo'rqitishlari oqibatida vujudga keladi. Shuningdek, aka va opalarning maktabdagi qiyin kechinma va vaziyatlar to'g'risidagi gaplari, uyda bolalarni ko'proq dars tayyorlashga majbur qilish ham o'qishga salbiy munosabat uyg'otadi. O'qishga nisbatan salbiy munosabatdagi bolalar ta'lim muhitiga kirishga qiynaladilar. Amaliy faoliyatni

shakllantirishga qaratilgan ishlar butun jahon miqiyosida har bir sohada keng qamrovli olib borilmoqda. Aynan, shu jarayonga tayyorgarlikni bolalik davridan boshlab psixologik bilimlar asosida olib borilsa barkamol avlod tarbiyasiga samarali ta'sir etish imkoniyati vujudga keladi. Bu esa ta'lim jarayonida aqliy taraqqiyotni aniqlashga qaratilgan maxsus usullar yordamida amalga oshiriladi. Bola maktab ostonasiga qadam qo'yishi bilan yangi hayot faoliyatiga, yangi muhit sharoitiga kirib keladi. Bu davrdan boshlab bola faoliyatining mazmuni ham tevarak atrofdagi narsalarga ham munosabat o'zgaradi. Endi u “o'quvchi” degan sharaflı nomga ega, uning muayyan vazifalari va o'quvchilik burchi bor. Bola o'z hayotida yangi davr boshlanganini anglaydi. O'qish ma'suliyati uning xatti-harakatlariga, yurish-turishiga, xulq-atvoriga katta ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Asqarova M, Qodirova G'. “Kichik yoshdagi bolalar nutqini o'stirish” T. 2001 y
2. Jo'raev S, Qodirov F. “Kichkintoylar nutqini o'stirish” T.: 2005 y
3. Ivanov P, Zufarova M. “Umumiy psixologiya” T.: 2008 y